

Голові спеціалізованої
вченої ради ДФ 70.052.018
у Хмельницькому національному університеті
д.пед.н., професору Андрощук І. В.

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
Совгіри Світлани Василівни на дисертаційне дослідження
**Діри Надії Олександрівни «Виховання ціннісного ставлення до
живої природи учнів середнього шкільного віку»**, представленого на
здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011
Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта

З метою здійснення аналізу дисертації Діри Надії Олександрівни нами проаналізовано її зміст. Узагальнені результати викладено у таких положеннях.

Актуальність теми дослідження та зв'язок із планами відповідних галузей науки. Однією з центральних проблем, які постають перед сучасністю є проблема взаємовідносин людини та навколишнього середовища. Поглиблення екологічної кризи та її наслідків протягом ХХ й початку нового століття зумовили необхідність радикальних змін у ставленні людини до природи. Сучасна екологічна ситуація вимагає кардинального перегляду поглядів і переконань людини в її стосунках із навколишнім середовищем.

Вивчення ставлення до навколишнього середовища неможливе без урахування сучасних філософсько-культурологічних та природничо-гуманітарних ідей та концепцій. Переосмисленню підлягають уявлення про взаємозв'язки у системі «природа – людина – суспільство», зміст людської діяльності як специфічної форми активного ставлення людини до світу. Виникає необхідність докорінної зміни пріоритетів у ставленні людини до природи, оскільки саме її дії, вчинки і є основою взаємодії з навколишнім середовищем.

З огляду на це педагогічна наука має приділяти належну увагу питанням виховання ціннісного ставлення особистості до живої природи, акцентуючись на особливостях взаємовідносин в системі «людина-природа» з самого початку існування людства. І саме тому, на сучасному етапі розвитку цивілізації, виникла потреба розкрити та проаналізувати сутність поняття «ціннісне ставлення особистості до живої природи» у науковій літературі, розглянути цей феномен на міждисциплінарному рівні, використовуючи надбання та інструментарій різних наук.

У цьому контексті дослідження Діри Надії Олександрівни є актуальним, а його результати прогностичними.

Тема дисертації є складовою наукових досліджень, що виконувалися відповідно до плану науково-дослідних робіт Національного університету біоресурсів та природокористування України, затверджена Вченою радою гуманітарно-педагогічного факультету (протокол №7 від 15.11.2017 р.).

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації. Авторкою розглянуто сутність і структуру понять «ціннісне ставлення до живої природи особистості» та «ціннісне ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку». Розкрито методологічні підходи формування ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку, здійснено діагностику вихованості ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку та досліджено сучасний стан вихованості ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку, обґрунтовано педагогічні умови виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку.

Розроблено й експериментально перевірено модель виховання ціннісного ставлення до живої природи, яка містить такі блоки: цільовий (характеристика визначення мети і завдань для досягнення необхідного результату), методологічний (методологічні підходи та принципи виховання), змістовий (складається із циклу дисциплін освітньої галузі), процесуальний (включає етапи реалізації моделі, методи і форми виховання), результативний (складається із критеріїв та відповідних показників та рівнів вихованості ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку) та

результат (кінцеве досягнення запланованої мети), розроблено програму експериментальної роботи, методик формування ціннісного ставлення учнів до живої природи, проаналізовано результати дослідно-експериментальної роботи.

Нові факти, одержані здобувачкою. Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що вперше обґрунтовано педагогічні умови виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку (активізація використання інтерактивних методів виховання; виховання ціннісного ставлення до живої природи у процесі вивчення навчальних предметів; впровадження факультативних курсів, спрямованих на виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку; використання потенціалу позакласної роботи для виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку); розроблено модель виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку, яка поєднує цільовий, методологічний, змістовий, процесуальний, результативний блоки та результат; удосконалено компонентну структуру ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку (пізнавальний, емотивний і діяльнісний компоненти), критерії (когнітивно-аналітичний, емоційно-ціннісний, діяльнісно-поведінковий), показники і рівні (високий, достатній, середній та низький) його вихованості; уточнено сутність понять «ціннісне ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку» і «виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Методологічно обґрунтовано визначення мети, основних завдань і методів наукового пошуку. Об'єкт, предмет і завдання дослідження сформульовано методологічно правильно.

Концептуальну розробку виховання ціннісного ставлення до живої природи здійснено орієнтуючись на сучасні методологічні прийоми. Зокрема такі як: ноосферний, культурологічний, екопсихологічний, компетентнісний, ціннісний (аксіологічний) тощо. Означені підходи дозволяють інтегрувати

природничі та гуманітарні галузі наук в єдину спільну наукову траєкторію для цілісного усвідомлення картини світу та її сприйняття.

Робота складається з анотацій українською і англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (230 найменувань, із них 9 іноземною мовою) і 12 додатків. Загальний обсяг роботи – 250 сторінок, із них 162 сторінки основного тексту. Дисертація містить 20 таблиць і 11 рисунків.

Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів і висновків зумовлена теоретико-методологічним підходом дослідниці і застосуванням комплексу взаємодоповнювальних методів наукового пошуку, що використовувалися при дослідженні. Заслугує позитивної оцінки вміння дослідниці систематизувати й узагальнювати дослідницькі документи і матеріали, що має певну специфіку в педагогічних наукових пошуках. Гіпотеза чітко узгоджена із завданнями дослідження. Подані анотації українською та англійською мовами повністю відображають зміст роботи. Основні положення й результати дослідження пройшли апробацію на науково-практичних конференціях різного рівня.

Значення для науки і практики одержаних авторкою результатів. розроблені діагностичного інструментарію для визначення рівнів вихованості ціннісного ставлення до живої природи; методичного забезпечення для формування в учнів ціннісного ставлення до живої природи, що містить програми факультативів і гуртків, методичні розробки виховних годин, сценарії позакласних заходів екологічної спрямованості.

Результати дослідження *впроваджено* в освітній процес Комунального закладу «Біляївський ліцей» Біляївської сільської ради Лозівського району Харківської області (№ 01/3-742 від 27.10.2021), Роганської гімназії Роганської селищної ради Харківської області (№ 01/10-465 від 11.11.2021), Зозулинської загальноосвітньої школи I-III ступенів Залищицької районної ради Тернопільської області (№ 07/5-322 від 21.10.2021).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані вчителями основної школи, організаторами позакласної виховної роботи, вихователями,

працівниками методичних кабінетів закладів загальної середньої освіти й районних відділів освіти, педагогами позашкільних закладів, у системі післядипломної педагогічної освіти та у підготовці майбутніх учителів у закладах вищої педагогічної освіти.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Структура дисертації є методологічно обґрунтованою й логічною. Стиль викладу й аналізу проміжних і кінцевих результатів дослідження, наукових положень і висновків є обґрунтованим на теоретичному і методологічному рівнях.

Здійснений огляд літератури дає розуміння ступеня вирішення проблеми виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку, зокрема розкрита модель виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку та ін.

У першому розділі «Виховання ціннісного ставлення особистості до живої природи як психолого-педагогічна проблема» здійснено ретроспективний аналіз психолого-педагогічних, філософських та соціологічних джерел, що дало можливість автору простежити розвиток ідей виховання ціннісного ставлення особистості до живої природи в різні періоди існування людства.

У ході аналізу зазначених джерел дисертанткою доведено, що проблема виховання ціннісного ставлення до живої природи розглядалася певною мірою в контексті ціннісного ставлення особистості до природи, проте окремо системним і комплексним дослідженням обраної теми відносно виховання даного новоутворення у учнів середнього шкільного віку не займалися.

У цьому розділі розкрито сутність і структуру ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку. досліджено стан сформованості ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку.

У другому розділі «Методичні засади виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку» на основі виокремлених дисертанткою структурних компонентів проведено діагностику вихованості ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку за розробленими критеріями та відповідними показниками: когнітивно-

аналітичним (володіння екологічними поняттями та термінами; розуміння позитивного і негативного антропогенного впливу на довкілля, осмислення причин сучасної екологічної кризи в країні і світі; обізнаність із загальними закономірностями співіснування у природі людей, тварин і рослин, знання правил етичної поведінки у природі), емоційно-ціннісним (потреба у накопиченні екологічних знань, потреба у гармонійному співжитті із природою, любов до природи, позитивно зацікавлене ставлення до її збереження і примноження; інтерес до екологічних проблем, визнання необхідності власної природоохоронної діяльності в регіоні; ставлення до негативних дій інших у довкіллі, відчуття власної причетності до глобальних екологічних проблем) та діяльнісно-поведінковим (уміння здійснювати екологічний моніторинг, уміння складати екологічні проекти, здатність здійснювати агітаційну та пропагандистську екологічну роботу серед широких груп населення; участь у екологічних акціях, у роботі громадських природоохоронних організацій; готовність до екологобезпечної та природоохоронної діяльності). На основі критеріїв і показників визначені рівні вихованості ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку (високий, достатній, середній, початковий) та подано їх узагальнені характеристики.

Для вивчення досліджуваного особистісного утворення застосовано різні методи, а саме: педагогічне спостереження, опитування (бесіда, інтерв'ю, анкетування), тестування, експертну оцінку, педагогічний експеримент та застосовано додаткові методи: вивчення документації закладу середньої освіти й результатів педагогічної діяльності, педагогічне спостереження, експертна оцінка, самооцінка, бесіда тощо.

За результатами експертної оцінки доведено, що рівень вихованості ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку за певними показниками нижчий, ніж результати анкетування, але різниця перебуває в межах норми.

Визначено педагогічні умови виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку, а саме: активізація використання інтерактивних методів виховання; виховання ціннісного ставлення до живої

природи у процесі вивчення навчальних предметів; впровадження факультативних курсів, спрямованих на виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку; використання потенціалу позакласної роботи для виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку.

У третьому розділі «Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку» на основі отриманих результатів констатувального етапу експерименту автором розроблено й обґрунтовано модель виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку. Дана модель містить блоки: цільовий (характеристика визначення мети і завдань для досягнення необхідного результату), методологічний (методологічні підходи та принципи виховання), змістовий (складається із циклу дисциплін освітньої галузі), процесуальний (включає етапи реалізації моделі, методи і форми виховання), результативний (складається із критеріїв та відповідних показників та рівнів вихованості ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку) та результат (кінцеве досягнення запланованої мети).

У ході формувального експерименту за допомогою критерію Пірсона χ^2 статистично перевірено ефективність методики виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку. Результати дослідження довели результативність впровадження методики та реалізації педагогічних умов.

Повнота викладу матеріалу дисертації у наукових публікаціях. Основні результати дисертації представлено у 9 наукових працях, з яких 4 статті – у наукових фахових виданнях України в галузі педагогіки, 2 публікації у наукових зарубіжних виданнях, 3 публікації апробаційного характеру.

Отже, дисертаційна робота за змістом і формою є завершеною науковою працею, яка містить нові науково обґрунтовані теоретичні результати, має важливе значення для подальшого розвитку педагогічної науки.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих результатів дослідження, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження та побажання:

1. У певних моментах дисертації зустрічається використання цитат науковців без їх розгорнутого аналізу, зокрема ст. 37, 38, 41, 43 та ін.

2. Робота мала б значно більшу ефективність при висвітленні дисертанткою досвіду зарубіжних науковців з проблеми дослідження.

3. У тексті дисертації досить детально проаналізовано праці інших науковців, але не завжди видно ставлення дисертантки до пропозицій інших авторів і те, яким чином результати їх досліджень було використано в дисертації.

4. Дисертація значно виграла б, якби у додатках було представлено хоча б у стислому вигляді методичні рекомендації щодо виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку і матеріали щодо оновлення змісту окремих навчальних предметів. Це значно доповнило б уявлення про здійснену дисертанткою роботу.

5. У дисертації зустрічаються змістові неузгодженості формулювання окремих понять. Термін «навчально-виховний процес» варто було б скорегувати на «освітній процес», що більш коректніше відповідає нормативним положенням.

Вищезначені зауваження не є принциповими, вони носять лише пропозиційно-рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку результатів дослідження.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів». Дисертаційна робота Діри Надії Олександрівни «Виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагоме теоретичне й прикладне значення для розвитку педагогічної науки.

За актуальністю, науковою новизною, практичним значенням, вірогідністю основних результатів, змістом і оформленням робота повністю відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12

січня 2017 р. (zareєстрованого в Міністерстві юстиції України від 03 лютого 2017 р. за № 155/30023) та пп. 9-18 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167), що дає підстави для присудження Дірі Надії Олександрівни наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 - освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри хімії, екології та
методики їх навчання

Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

С. СОВГІРА

Підпис С. Совгіри засвідчую.

Ректор Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини

О. БЕЗЛЮДНИЙ